РОЗВИТОК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ (РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ)

DEVELOPMENT OF PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF MODERNITY (REGIONAL FEATURES)

У статті проаналізовано проблеми патріотичного виховання учнів в Україні в умовах сучасності. Окреслюються зміст патріотичного виховання учнівської молоді, при цьому враховуються регіональні особливості України. Зазначено, що зміст навчального матеріалу з краєзнавства дає учням знання про рідний край, Батьківщину, минуле й сучасне, відомих особистостей, життя й творчість яких у певний період були пов'язані з регіоном тощо. Це сприяє розвитку не лише інтелекту молоді, а й їхньої свідомості, емоцій, зміцненню почуття любові до Вітчизни. Наголошується на тому, що важливим фактором, що сприяє зростанню розшарування в суспільстві є те, що задача патріотичного виховання на практиці нерідко здійснюється швидкими казенно-бюрократичними заходами, не приймаючи до уваги побажання місцевого населення. Зосереджено увагу на тому, що виникла гостра потреба у розробці ефективних шляхів здійснення патріотичного виховання учнів з урахуванням сучасних підходів до освіти. Обґрунтовано, що при формуванні механізмів впливу держави на процес патріотичного виховання учнівської молоді на регіональному рівні, слід виходити з того, що вони, як і в цілому загальнодержавні, є надзвичайно мінливі у часі. Зроблено висновки про те, що проводячи педагогічну роботу з патріотичного виховання серед учнів за сучасних умов, потрібно враховувати, що в Україні історично склався широкий спектр регіонально-політичних та регіонально-культурних відмінностей, існує неоднозначне ставлення населення до багатьох подій минулого та сучасності. Отже, цілком зрозуміло, що саме виховання патріотизму (за допомогою відповідних заходів, святкування визначних дат, популяризації національних символів; участі в різноманітних громадських акціях патріотичного змісту) є одним з основних засобів консолідації українського суспільства.

Ключові слова: патріотичне виховання, патріотизм, учні, молодь, регіон.

The article analyzes the problems of patriotic upbringing of students in Ukraine in the present; the content of the patriotic upbringing of student youth outlined, while the regional peculiarities of Ukraine are taken into account. It is determined that the content of educational material on local lore provides students with knowledge about their native land, homeland, past and present, famous personalities, whose life and creativity have been connected with the region during a certain period, etc. It promotes not only the intellect of young people, but also their consciousness, emotions, and the strengthening of feelings of love for the Fatherland. In addition, it is emphasized that an important factor contributing to the growth of stratification in society is that the task of patriotic education in practice is often carried out by rapid bureaucratic measures, without taking into account the wishes of the local population. Attention is drawn to the fact that there is an urgent need to develop effective ways of implementing patriotic upbringing of students, taking into account modern approaches to education. It is substantiated that the formation of mechanisms of influence of the state on the process of patriotic upbringing of students at the regional level should take into account the fact that they, as well as in the whole of the state, are extremely time varying. It is concluded that carrying out pedagogical work on patriotic education among students in modern conditions, it should be borne in mind that in Ukraine historically a wide range of regional-political and regional-cultural differences exist, there is an ambiguous attitude of the population to many events of the past and present. Therefore, it is quite clear that the upbringing of patriotism (through appropriate measures, celebrations of prominent dates, popularization of national symbols; participation in various public actions of patriotic content) is one of the main means of consolidation of Ukrainian society.

Key words: patriotic education, patriotism, students, youth, region.

УДК 37.035.6

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-1-8>

Кульчицький В.Й.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
вищої школи та суспільних дисциплін
Тернопільського національного
медичного університету
імені І.Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Актуальність патріотичного виховання підростаючого покоління зумовлюється процесом формування в Україні громадянського суспільства, становлення єдиної нації. Причинами гострої постановки проблеми патріотичного виховання молоді України є системна криза ідентичності, економічна дезінтеграція та соціальна диференціація суспільства. Девальвація духовних цінностей, зниження рівня суспільної відповідальності зумовили широке поширення у суспільній свідомості байдужості, егоїзму, індивідуалізму, цинізму, невмотивованої агресивності. Усе це, разом узятє, не сприяє створенню системи переконань у тому, що бути патріотом своєї країни є життєво необхідним. В умовах економічної кризи, спотвореного переходу до ринкових відносин, відбувається інтен-

сивний процес соціальної та моральної деградації значної частини учнівської молоді, тому притупляються природні потреби в пізнанні й творчості, втрачається інтерес до чесної праці, знецінюються духовні ідеали.

Виховати молоде покоління, яке має глибоко усвідомлену життєву позицію, можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедагогіки, народознавства, основах християнської релігії, наукової педагогічної думки, родинного та патріотичного виховання тощо.

На наш погляд, проблема патріотичного виховання молоді, як складова регіонального історико-педагогічного процесу, має надзвичайно актуальне значення, особливо з огляду на тезу, що

сьогодення визначається історією, що всі суспільні позитиви і негативи укорінені в нашому віддаленому й наближеному минулому. Важливим основоположним принципом регіонального виміру історико-педагогічного процесу є його діалогічність із сьогоденням, що сприяє не лише реконструкції регіонального минулого, а й є мірилом сучасних нових тенденцій і напрямів освітнього та виховного процесу [10, с. 42–49]. З огляду на це виникає гостра потреба у розробці ефективних шляхів здійснення патріотичного виховання учнів з урахуванням сучасних підходів до освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали в контексті загального процесу виховання молодого покоління українські дослідники Т. Бондаренко, В. Борисов, О. Вишневський, Т. Гавлітіна, О. Коркишко, В. Кузь, Р. Петронговський, Ю. Руденко, М. Сметанський, М. Стельмахович, Б. Ступарик; О. Стюпіна, К. Чорна та ін.

У роботах П. Ігнатенка, Н. Косаревої, Л. Крицької, В. Поплужного, М. Фіцули патріотичне виховання характеризується як компонент громадянського виховання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз проблеми свідчить про недостатню дослідженість патріотичного виховання учнів у контексті умов соціально-економічних та політичних змін в Україні, що, у свою чергу, спонукає до подальшого вивчення зазначеної наукової проблеми.

Метою статті є аналіз проблеми патріотичного виховання учнів в умовах сучасності, розкриваючи регіональні особливості цього педагогічного процесу.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом дедалі більше фахівців, діяльність яких пов'язана з педагогічною практикою та роботою в молодіжному середовищі звертають увагу на необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із недосконалістю сучасної системи виховання. Сама логіка суспільного розвитку висуває цю проблему до числа пріоритетних. Це обумовлено тим, що без вирішення питання створення ефективної системи патріотичного виховання неможливий подальший стійкий суспільний розвиток і забезпечення безпеки українського народу, держави й особистості в політичній, економічній, соціальній, духовній, військовій та інших сферах.

Необхідно відзначити, що державна політика, щодо патріотичного виховання учнівської молоді, у 90-ті р. ХХ ст. не прийняла до уваги той факт, що наша країна, в силу історичних обставин, далеко неоднорідна, вона включає різні регіони, представники яких мають різні думки щодо тих чи інших питань суспільного життя. Важливим фактором, що сприяє зростанню розшаровування в

суспільстві є те, що задача патріотичного виховання на практиці нерідко здійснюється швидкими казенно-бюрократичними заходами, не приймаючи до уваги побажання місцевого населення [3].

Разом з тим, ми погоджуємося з думкою А. Кузьмінського, який наголошує на тому, що «від народження і до смерті нашим ближнім, основною Батьківщиною є сім'я. Для дітей, які генетично не успадкували патріотичних відчуттів, виховання на основі патріотичних ідеалів в сім'ї може стати фактором позитивних змін» [4]. Таким чином, постає цілком логічний умовивід, яке ставлення у родині та сім'ї до держави та Батьківщини, таке ж ставлення буде і у молодій людини, яка виховується у цій сім'ї. Власне ставлення – сім'ї і громади – до української нації, держави позначається на характері патріотичного виховання молоді.

Саме тому, зазначає науковець В. Марковець, при формуванні механізмів впливу держави на процес патріотичного виховання учнів на регіональному рівні, слід виходити з того, що вони, як і в цілому загальнодержавні, є надзвичайно мінливі у часі, а також брати до уваги чинники, що впливають на ефективність здійснення державної молодіжної політики [7].

В. Марковець наголошує, що механізм реалізації державного патріотичного виховання учнів мав би формуватися виходячи з принципово важливого положення: узгодження загальнонаціональних інтересів з регіональними, територіальними, колективними і особистими інтересами молодих людей, узгоджувати інтереси всього населення України й учнівської молоді конкретної місцевості [7].

Таким чином, залежно від специфіки умов у певний період часу в конкретній області, конкретному місті, районі, селі робиться акцент чи на загальнонаціональних державних програмах, законодавчих актах, нормативних документах, чи вводяться додаткові нормативні документи, місцеві програми, заходи, що не суперечать загальнодержавним і є важливими (уточнюючими) для цієї місцевості.

Так, наприклад, основними способами використання потенціалу дитячих і молодіжних громадських організації у вихованні учнівської молоді, на регіональному рівні, є проведення спільних із навчальними закладами акцій, фестивалів, проєктів, інших заходів патріотичного спрямування; ознайомлення педагогів із методикою виховної роботи громадських організацій через систему спільних семінарів, конференцій, тренінгів. Доцільним є залучення регіональних осередків молодіжних громадських організацій до проведення туристських змагань, військово-спортивних патріотичних ігор, спортивних змагань тощо.

Науковці та педагоги-практики активно шукають шляхи виховання патріотизму сучасної учнівської молоді. І хоча підходи і засоби науковці пропону-

ють різні, вони одностайні у головному – у духовних засадах патріотичного виховання. Таким чином, новий зміст патріотичного виховання, на місцевому рівні, педагоги наповнюють краєзнавчими історико-культурними традиціями [8]. З одного боку, це необхідно з ціллю відродження національних традицій. З іншого – це розуміння того, що немає Батьківщини-держави без Батьківщини – колиски, Батьківщини – неньки, того місця, де народився і виріс. Навчившись поважати та берегти місцеві святині, місцеві народні традиції, зберігаючи культуру регіону, його народу, молода людина вчиться шанувати та цінити Україну, робити все, щоб вона перетворилася в міцну і незалежну державу, з визнанням цінності культурно-історичного досвіду всіх її регіонів та прагненням до історичного компромісу Сходу та Заходу, діалогу їхніх культур [5, с. 241].

Варто пам'ятати, що зміст навчального матеріалу з краєзнавства дає учням знання про рідний край, Батьківщину, минуле й сучасне, відомих особистостей, життя й творчість яких у певний період були пов'язані з регіоном тощо. Це сприяє розвитку не лише інтелекту молоді, а і їхньої свідомості, емоцій, зміцненню почуття любові до Вітчизни. Тобто, оволодіння знаннями з краєзнавства, є максимально сприятливим підґрунтям для виховання патріотизму, національної гідності, загальнолюдських моральних якостей в учнів [5, с. 241].

Для вирішення цих завдань, з метою активізації патріотичного виховання учнів, розвитку здібностей і навичок захисту Вітчизни шляхом, виховання підростаючого покоління засобами туризму та краєзнавства, в Дніпропетровській області під гаслом «З любов'ю до Батьківщини в Європейській спільноті» діє обласний позашкільний навчальний заклад освіти, який координує в області туристсько-краєзнавчий напрям роботи серед учнів та педагогів – Дніпропетровський дитячо-юнацький центр міжнародного співробітництва. Центр, реалізовує державні програми щодо розвитку молодіжного туризму, європросвіти та краєзнавства [1, с. 25–30].

Одним із аспектів формування патріотизму є організація у школі вивчення регіональної історії. У процесі дослідження історії рідного краю учні підвищують свій інтелектуальний рівень, формується їх компетентність, світогляд, усвідомлення себе важливою часткою історії країни, готовність прийняти досвід поколінь і взяти з нього найкращі уроки.

Так, наприклад, у Миколаївській області учні постійно працюють над реалізацією міських і шкільних історико-краєзнавчих проєктів «Моя країна – Україна», «Я – миколаївець: нащадок гідних предків», «Почуй голос Майдану» тощо. У пам'ять про подвиг Героїв АТО, у м. Миколаєві, посаджено калинову алею – на честь Мирослава Мисли, воїна-добровольця іменем якого сьогодні названо літній шкільний мовний військово-спор-

тивний табір «Патріот». Традиційними стали програми-реквієми «Коло пам'яті» до Днів Героїв Крут, Героїв Небесної Сотні. До Дня пам'яті й примирення створюється символічне Поле пам'яті, де кожна квітка маку – це доля членів сімей учнів під час Другої світової війни [9, с. 283–288].

Необхідно чітко розуміти, що для усвідомлення того, хто ми є, для формування патріотизму велике значення має історія. Історія України часом переписується при зміні влади. В історії є сторінки, які можна по-різному оцінювати і тлумачити. Багато історичних фактів трактуються по-різному в різних регіонах України. Саме тому, в будь-якій багатонаціональній країні складно формувати патріотизм, використовуючи історичні факти.

Значна частина українських науковців та педагогів-практиків вважає, що вирішенням даної проблеми є представлення протилежних уявлення про історичні події без оцінок. У деяких європейських країнах вже сьогодні в школах намагаються подавати історичні факти, не даючи їм оцінки. Так, зокрема, англійський історик Т. Хант зазначає, що «неможливо оцінювати історію як правильну чи неправильну з позицій XXI ст. Важливо не давати оцінки історичним подіям, а намагатися зрозуміти те, чим ці події були викликані, зрозуміти спосіб мислення наших предків» [2, с. 61–70].

Відтак формування патріотизму в української учнівської молоді залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. У зв'язку з цим патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу.

Міністерством освіти і науки України розроблено рекомендації про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році, які мають використовуватись працівниками освіти при плануванні виховної роботи з учнівськими колективами.

Автори рекомендацій наголошують, що «головне завдання закладів освіти – так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади авторитетних наставників-учителів, шкільне середовище виховували дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності. Завдання педагогів полягає у тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для дитини особливого сенсу, тобто сприймалися «не лише розумом, а й серцем» [6].

Висновки. Таким чином, проводячи педагогічну роботу з патріотичного виховання серед учнів в сучасних умовах, потрібно враховувати, що в Україні історично склався широкий спектр регіонально-політичних та регіонально-культурних відмінностей, існує неоднозначне ставлення населення до багатьох подій минулого та сучасності.

Отже, цілком зрозуміло, що саме виховання патріотизму (за допомогою відповідних заходів, історичної освіти, святкування визначних

дат, популяризації національних символів; участі в різноманітних громадських акціях патріотичного змісту) є одним з основних засобів консолідації українського суспільства.

Саме тому, на нашу думку, потрібно передусім підвищити статус патріотичного виховання в українському суспільстві загалом та в системі освіти зокрема; зміцнювати й розвивати виховні функції навчальних закладів; ефективно використовувати національні традиції, сучасний світовий та вітчизняний педагогічний досвід та дослідження психолого-педагогічної науки у сфері патріотичного виховання; сприяти розвитку регіональних та місцевих систем патріотичного виховання, що враховують територіальні, соціальні та національні особливості; посилити роль сім'ї у патріотичному вихованні дітей тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горбонос-Андронova О.Р. Національно-патріотичне виховання засобами туризму і краєзнавства у Дніпропетровському дитячо-юнацькому центрі міжнародного співробітництва. *Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності*. 2017. № 2. С. 25–30.
2. Кіндратець О. Особливості формування почуття патріотизму в Україні. *Політичний менеджмент*. 2011. № 3. С. 61–70.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави. *Педагогічна газета*. 2000. № 6 (72). С. 6.
4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 324 с.
5. Лепеха Т.В. Українознавство : навчальний посібник. Київ : Просвіта, 2005. 376 с.
6. Лист МОН України від 16.08.2019 № 1/9-523 «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-nacionalno-patriotichne-vihovannya-u-zakladah-osviti-u-20192020-navchalnomu-roci>.
7. Марковець В. М. Технології впливу державної політики на процес формування патріотичного виховання молоді. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=746>.
8. Рашидова С.С. Виховання почуття патріотизму старшокласників на культурно-художніх традиціях Донбасу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Східно-український національний університет імені В. Даля. Луганськ, 2007. 302 с.
9. Строїнова Г.В., Шпаченко А.С. Формування патріотизму й національної ідентифікації юних українців як складова становлення свідомого громадянина. *Формування патріота в вимірі революції гідності та пріоритетів «Нової школи»* : збірник статей учасників I Всеукраїнського круглого столу з он-лайн трансляцією, м. Суми, 16–17 лют. 2017 р. Суми, 2017. С. 283–288.
10. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес в Україні: регіональний вимір. *Шлях освіти*. 2007. № 2. С. 42–49.